

Történt még 1982-ben

Dokumentumok a letűnt korszak színházipolitikájából (3)

Nem érik be fejszólással az agit.-prop. bizottság döntőkei. Vigyázatlanul és szemérmetlenül le is jegyzik, milyen adminisztratív — a művészeket immár egzisztenciálisan is sújtó — lépéseket tettek. A tájékoztató jelentés tanúsága szerint: „Az APB állásfoglalására támaszkodva (nem kell nyomozni a felelősöket! tessék csak a szombati számban közzé tenni a nevüket!) a kb. illetékes osztályával, a budapesti és egyes megyei párbizottságokkal együttműködve a minisztérium és tanácsai irányítás számos stabilizáló intézkedése... a Haláluját (Kornis Mihály színművét) a legjobb magyar drámaírók közül, kritikusi díj kiosztásának leállítására, Szikora János győri vezető rendező, Eörsi István kaposvári dramaturg elmozdítása.”

Nem szakmai, hanem politikai indítékú döntésekről van szó. Maradjon zárójelben most Kornis Mihály története, amelyet az íróval készült beszélgetésben már közreadtam e hasábkon. Bár nemcsak e korábbra visszatekintő tilalmat regisztrálták 1982-ben, hanem az újabbat is: „Büntetések című darabjának vizsgálati stúdióelőadásához a Fővárosi Tanácsal egyetértésben nem járultunk hozzá. S még a fejosást is elrendelik: „A darab bemutatásához ragaszkodó igazgatóval konzultálni fogunk.”

Ami Eörsi Istvánt illeti, mindekelőtt ellenzéki magatartásával gyűjt paraszta a fejére. Az csak szítja az opresszív indulatokat, hogy íróként sem óvatoskodik, s tetejébe a kaposvári társulathoz tartozik, amely régóta számla a hatalom szemében, de amely olyan szakmai tekintélyt szerzett, hogy nem könnyű már lesöpörni a színről. Még e vizválasztó évadat is átvészeli, holott 1981. december 4-én, kilenc nappal a lengyel katonai diktatúra életbe lépése előtt mutatják be a *Marat halálát*, Peter Weiss drámáját Ács János lélegzetállítón merész és — e rendező szavával — „lakmuszpapír” érzékenységgel színrevitelében, amely pontosan jelezte a nagypolitikai földmozgást. Szerencsére, az előadás csak később, jószerevével csak a budapesti vendégszereplésen szűrt a fensőségeknek szemet. Akkorra pedig már „lekészték” a műsorgetvezés időszakában megtartott agit.-prop. bizottsági üléseket, s hamarosan a BITEF-nagydíj, a nemzetközi hírnév védelmét is élvezték. Így a direktor Babarczy László megúszta azzal, hogy raportra menjen, azaz: „felügyeleti beszélgetésre” Tóth Dezsőhöz, míg a rendező Ács János pesszimizmusát az új miniszter, Köpeczi Béla vitatta nyilvánosan, a Kritika hasábjain.

Megmenthették volna-e szerencsés körülmények Szikora Jánost? Az a másfél esztendő, amelyet Győrben töltött, logikusan vezetett a leváltáshoz. Hiszen veszedelmes feltételt szabott ahhoz is, hogy vállalja a próza vezetését: szinte kiereszkolta a *Takarításnak*, *Nadas Péter* színművének bemutatását, akinek sokáig nem engedélyeznek újabb premiért, hasztalan kéri a színházak a *Találkozást* és a *Temetést*. Gyanús, hogy tetszettek a győri törekvések, a „botrányok” sorában egy feltűnő, a próbákat leállító betiltás is szerepelt. Ahogy az 1981. április 7-i APB-üléshez készült előterjesztés fogalmazta: „voltak olyan előadások, amelyek a józonság határait súrolták, sőt: *Genet: Paravánok* című darabja ilyen okokból nem is került színpadra”. De nem kell azzal bajlódni, hogy kikövetkeztessük az elbocsátás indokát. Az agit.-prop. bizottság sokat idézett júliusi tájékoztató jelentése expressis verbis kimondja: „a győri színház Hrabal-bemutatójával (a *Bambini di Prágával*) kapcsolatban (ellenzéki beavatottságú tervezők csoportosulása, a műsorfűzet politikailag rosszindulatú szerkesztése) színházi életünkben a politikai ellenzékkel való rokonszenvezés gesztusára került sor”. Az az ellenzéki, aki „csoportosult”, egy személyben ifjabb Rajk László volt. Bár hatan gondolták el a diszletet, rajta kívül egyetlen tervező sem tartozott az új rebellekhez. Alighanem a scenikus Nagy Bálintot számították hozzá a „szakmai fedőszervezethez”. Aki pedig fellapozza az egykori műsorfűzetet, törheti a fejét azon, vajon mi válthatta ki — a cseh-szlovák tiltakozó-jegyzékkel is megtámogatott — felháborodást. Azon csak hűledezni lehet, milyen összefüggésben merül fel ekkor „a színházevetői posztok pályázati úton, meghatározott időre szóló betöltése”. A rossz példákat szem előtt tartva, valakinek az nyábjából a „meg nem felelő színházevetői távozásának megkönynyíttatására” pattant ki. Dehogyan, a hatalmi szót helyettesítő, demokratikusabb megoldások keresésére!

A „stabilizáló intézkedések” sorában ott szerepelt a szép múltra visszatekintő „műsorgetvezésbe

való kategorikus beavatkozás”. Hiszen az előző — az 1981—82. — évadban, amikor kétszáz bemutatóval számoltak, egy miniszterhelyettesi értekezlet emlékeztetője szerint: „a műsorgetvekből végül is negyven darab maradt ki”. Tilalom sújtott minden ötödlket! Pedig 1981-ben tartottak először színházevetői értekezleteket, még gyerekcipőben járt az új műsorgetvezési rend, amely a beadás határidejének előbbre hozatalát és a „több-lépcsős” elbírálást rendelte el. Így az előzetes és az átdolgozott műsorgetvek vizsgálata egyaránt összeült — tehát 1982. április 6-án és július 13-án — az agit.-prop. bizottság. Amint a krízis el fog múlni, s vele az 1982. esztendő, visszatérnek a korábbi gyakorlathoz, s megint csak évente egyszer, s nem kétszer tárgyalnak műsorgetveket.

Am egyelőre dül az éberség. Ezúttal a teljesség igénye nélkül, csemegézzünk a rladt passzusokból! A lengyel események belátható íjedelmet váltanak ki: „Az előzetes évadtervben nyolc lengyel darab szerepel. Ezek között négy klasszikus, a többi kortárs. (Gombrowicz, Krasinski, Mrozek, Rozewicz, Witkiewicz, Zapolska került szóba. Vajon, kit hova soroltak?) A három Mrozek közül, tekintettel arra, hogy a Nemzeti Színház is tovább játssza, csak egyhez járulunk hozzá, ugyanakkor a teruban szereplő kortárs lengyel szerzőkkel kapcsolatban a jelenlegi helyzetre tekintettel politikai információt szerzünk.” Eszerint attól tartanak, hogy a közönség náluk tájékozottabb.

A bizottság vesszőparipája volt és marad a modern külföldi dráma, hol az abszurdokra, hol úgy mond: az angolszászokra jár a rúd. Ezúttal is a szelektálás „csökkenő szinten tartja a nyugati kortárs drámák bemutatásának számát, közülük Beckett, Pinter egy-egy, Kroetz két műve a stúdiószínházak korlátozott nyilvánosságát kapják”. Nem egészen.

Mulatságos, milyen ártalmatlan művecskék okoztak fejfájást. A magyar színműírás „nem szeretem” korszakából néhány darabnak csak a pénzsűke nyithatna szabad utat — színe jutásuk mégis elakad. *A két világháború közötti, polgári drámairodalom szórakoztató művei* iránt a Vidám Színpad új vezetése tanúsít érdeklődést. Be kívánja mutatni Herczeg Ferenc: *Kék róka és Vasváry Gábor: Mon petit* című darabjait. Tekintve a színház sajátos szerepét, valamint azt, hogy ezek híján devizaigényes, nyugati, polgári, kommersz darabok bemutatására kényszerülnek, e színművek bemutatását kizárólag ezen a színpadon engedélyezhetőnek tartjuk.”

A „pecsételt múlt” Háy Gyula viszont nem az a szerző, akivel kesztyűs kézzel bántak volna. Annál különösebb 1982-es megítélése, amely mögött alighanem személyes kapcsolatok jelennek fel. A tavaszi bizottsági ülés előterjesztése még korántsem engedékeny: „Idén Kecskemét érdeklődik Háy Gyula: *Isten, császár, paraszt, illetve Mohács* című drámájának bemutatásáról. A Mohácsot kategorikusan elhárítjuk. Az *Isten, császár, paraszt*ot ebben az évadban nem engedélyezzük, de megfelelő garanciák

mellett történő, vidéki bemutatását, a politikai helyzetétől függően a következő évadban újra mérlegeljük.” Nem kell évadnyit várni, s egy nem éppen vidéki színházgató jelentkezik. És lám, mit írnak a nyári dokumentumban! Akkor a pálfordulás, hogy szükségesnek vélik a látszat-szereposztást betartani. *„Háy Gyula: Isten, császár, paraszt* című drámájának a Madách Színházban való bemutatásához, Adám Ottó rendezésében a Művelődési Minisztérium hozzájárul. Indok: Háy Gyula ellenforradalmi tevékenysége elharmadosul, a fiatalabb nemzedék nem is igen tud róla, ő maga elhunyt, darabja progresszív. A Madách Színház jeles a magyar történelmi drámák bemutatásában, Adám Ottó azok rendezésében.” Ilyen méltatást sehol másutt nem olvastam az iratokban.

Nemcsak egyes szerzőkkel van gondjuk, mint például ekkoriban Csalog Zsolttal, aki „művön kívüli magatartása alapján nem játszható”, vagy Tandori Dezsővel, akit csak gyermekdarabok frójaként tolerálnak. Az új magyar dráma esetében, egyszer csak „felügyeleti vákuumot” fedeznek fel. A kibívót — még nincs kész! —, amellyel csakugyan éltek a furfangosabb társulatok. Ennek befellegzett: „A Művelődési Minisztérium a még nem ismert, készülő vagy átdolgozás alatt álló művek bemutatásában a színpadkés változat ismeretében, a színházat közvetlenül felügyelő tanácsok (helyi pártszervezetekkel egyetértve) egyetértelmű javaslata alapján dönt. A bemutatási javaslatot legkésőbb hat héttel a próbák megkezdése előtt kell benyújtani a Művelődési Minisztérium színházi osztályára. Annak jóváhagyását megelőzően a próbákat fegyelmi felelősség terhe mellett megkezdeni nem lehet.” Mintha fenyegetőznének...

Es ez a fenyegetés csakugyan veszedelmes. Mert ekkor jutnak olyan felismerésre is, amely az ostoba, „név- és címerkézen”, egyes szerzőket és színműveket automatikusan visszadobó bürokratának sokáig eszébe sem jutott. Hogy a színház több, mint az írott szó. „A műsorgetv nem minden. Azzal jóformán egyenértékű, ideológiai jelentősége van a választott művek rendezői értelmezésének, színrevitelének. E tekintetben mind a klasszikus és a mai magyar, mind a világirodalmi és a kortárs külföldi darabok színrevitelénél tapasztalt, a színházművészeti korszerűsége hivatkozó, ideológiai-művészi torzításoknak elejét kell venni.” Hogyan? Olyan „felügyelettel”, amellyel nyugodtabb esztendőben csupán a túrt kategóriába tartozó produciókat zaklatták: „a próbafolyamatok szükség szerinti figyelemmel kísérése, a színrevitel ellenőrzése” révén. A mindenható bizottság „művészetpolitikai kötelezettsége” inti a színházevetőket éppúgy, mint a helyi tanácsokat és pártszervezeteket. Beszűgésre biztat.

Ez az az idő, amikor fel lehetett jelenteni valakit egy sajátos hanghordozásért, egy sötét szemüvegért vagy egy dús bajuszért. Mindig is baj volt a bajuszokkal.

(Vége)

BOGÁCSI ERZSÉBET

NAPLÓ

Ismét eredeti szépségében látható Szentendre barokk főterén a város egyik híres műemléke, a Pestiskereszt. A díszes talapzaton álló, görögkeleti keresztet a Szentendrei Szerb Kereskedő Társaság emelte halálából 1763-ban azért, mert a járványt a várost elkerülte. A műemléket a Kaffeláber Rt. újította fel, a városnak tett felajánlasként. A munka értéke megközelíti az 1 millió forintot.

A Kazinczy-díj Alapítvány keretében 1973 óta szervezett Szép magyar beszéd-verseny idei országos döntőjét április 19—21-én Szegeden rendezte a Juhász Gyula Tanárképző Főiskola. A vetélkedő a pedagógusképzéssel foglalkozó felsőoktatási intézményekből a házi versenyeken legjobbnak bizonyult két-két hallgató veszt részt. Az idén először meghívást kaptak a teológiai akadémiák, valamint a határainkon kívüli nemzetiségi területeken működő főiskolák képviselői is.

Forintért megvásárolhatók, illetve megrendelhetők a svájci Hallway Kiadó térképei és könyvei; újdonság a *Panorama országterkép*, s a kiadványok közül nem hiányzik az Euro Guide és az Automobil Revue — hallhatták az újságírók a keddi budapesti tájékoztatón. A cég kiadványaitól a könyvtárosok áruházában térkép- és könyvkiállítás nyílt meg.

Szántó Piroska festőművész kiállítását május elsejéig tekinthető meg a szentesi Kiszalériában.

Arnold Newman fotóiból nyílt kiállítás a Budavári Palota A-épületében. A neves egyesült-államokbeli fényképész azok közé a fotográfusok közé tartozik, akik gyakran rendeznek kiállításokat. Az elsősorban portréfotóiról ismert művész budapesti kiállításán megtekinthető híres alkotásai közül például Chagall (1941), Sztravinszkij (1946), Picasso (1954), Leonard Bernstein (1968), Kennedy elnök (1961), Marilyn Monroe (1962), Henry Moore (1966—72), Truman Capote (1977) portréja. A Newman-kiállítás május 13-ig várja az érdeklődőket.

Rodolf Hervé fotográfus (Franciaország) kiállítását április 19-én, esütörtökön délután ötkor nyílik az öbudi Vasarely Múzeumban. A tárlatot meganyitja: Ascher Tamás és Beke László.

AKADÉMIAI
KÖNYVHÉT
április 23—28.